

rikai és angol mintához igazodott: a kormányt az elnöknek, a parlamentet a kormánynak rendelte alá, és a francia hagyományból csupán a plebiszcitumot őrizte meg. Az ötödik köztársaságnak kereszttel új képviselői és kormányzati rendszer életképesnek bizonyult, és vége szakadt az örökös kormánybuktatásoknak. Ahogy azonban Gazdag Ferenc rámutat, az új szisztéma alkotmányjogi és ezzel politikai tekintetben meglehetősen sérülékeny; az elnöki hatalomból megfelelő ellensúly hiányában újra diktatúra nőhet ki, az elnök és a kormány ellentéte pedig újfajta működésképtelenséget eredményezhet. Az elsősre ez ideig még nem volt precedens, de a második eshetőség a szocialista elnök és a jobboldali kormány kétéves együttélése idején majdnemhogy tettet öltött. A jövő nagy kérdése marad, hogy az ilyen alkotmányjogi válságokon átesít-e a bonapartizmus esz-köztárából kölcsönvett népszavazás.

A gazdaság és a belpolitika területén mutattak némi rugalmasságot a franciák, de a külpolitikában csak macacssággal és makrancossággal tűntek ki. Pedig nagyon hamar kiderült, hogy nem lehet ott folytatni, ahol 1940-ben abbahagyták; a kolonializmus fölött eljárt az idő, a világpolitikai erőviszonyok pedig gyökeresen megváltoztak. Gazdag Ferenc ezen a terepen van igazán otthon, és ha helyenként a kelleténél több megértéssel is, alapjában véve tárgyilagosan mutatja be a kihívásokra adott felemás válaszokat és anakronisztikus erőfeszítéseket. Ilyen felemás válasz volt a régi gyarmatpolitika szellemében fogant Francia Unió, és az indokínai kudarc és az algériai trauma kellett ahhoz, hogy rádöbbenjenek: nincs más választás, mint a dekolonizáció. Ilyen anakronisztikus erőlködés volt a régi német ellenségkép fenntartása, miközben már határozott vonásokkal kirajzolódottak a második világháború utáni bipolaritás kontúrjai. És amikor tudomásul vették ezt a bipolaritást, még mindig nem számoltak eléggé azzal, hogy Franciaország csupán középhatalmi státust mondhat magáénak. Az európaiság szellemében kezdeményezték a Németországgal való kibékülést, de élt bennük a sanda szándék, hogy keleti szomszédjukat kezük alá rendelhetik, szorgalmazták az integrációt, de hosszú ideig becsapták a Közös Piac kapuját a kérelmező Anglia előtt. Az atlantizmus szellemében ők is az amerikai nukleáris védőerő alá bújtak, és közben szünet nélkül a nemzeti szuverenitást emlegették. Pedig tisztában kellett lenniük, és tisztában is voltak azzal, hogy az önálló francia atomtűzterő, a force de frappe, az amerikai és a szovjet nukleáris arzenálhoz képest gyerekjátéknak minősül. Az egész francia különutasságot még az sem menti, hogy utóbb kiderült, az egész második világháború utáni szembenállás félreértésen alapult, és a szuperhatalmak fantomokkal hadakoztak.

Gazdag Ferenc hasznos és tanulságos könyvének az 1988-as év a záródátuma. A szerzőt minden bizonnyal a naprakész információújítás szándéka vezette, és talán maga sem gondolta, hogy a nyolcvanas évtized vége a francia történelemnek is fontos cezúrája lehet. Legalábbis külpolitikai tekintetben. A német egyesítés következtében a francia külpolitikának új kihívásokkal kell szembenéznie és új válaszokat kell megfogalmaznia. Nem tudni, hogy a válaszadás során számol-e majd a Duna-medence országaival. Ha igen, hinni szeretnénk, hogy tevékenységével a bennük élő Franciaország-kép pozitív vonásait erősíti.

Diószegi István

EUROPA CENTRAL Y AMÉRICA LATINA. ESTUDIOS HISTÓRICOS

Ed.: ANDERLE ÁDÁM

(Közép-Európa és Latin-Amerika. Történelmi tanulmányok.)

Szeged, JATE, 1993. 126 p.

A kötetet portugálul és spanyolul a JATE Hispanisztika Tanszéke jelentette meg.

A Szegeden működő Latin-Amerika Története Kutatócsoport szerkesztésében megjelenő újabb munka a magyarság és Latin-Amerika kapcsolatának fontos állomása.

Mint az előszóban Gerhard Drekonja, a Bécsi Egyetem Latin-Amerika Történelmi Tanszékének vezetője és Anderle Ádám említik, e kötettel lehetőséget akartak adni fiatal munkatársaiknak arra, hogy munkáikkal a nagyközönség elé lépjenek. A kötet ugyanakkor annak a közös kutatásnak eredménye, amely az Osztrák-Magyar Monarchia Latin-Amerika-politikájának kutatására irányul. E kötetben az emigráció mozzanatai kapnak kiemelt szerepet.

Andrle Ádám az „Esbozo historico de la emigración húngara” című esszéje a magyar emigrációról szóló kutatások összegzi. A magyarság jelenlétéről elsőnek a jezsuiták tudósítottak a 18. században. A rend adatai szerint ebben az időszakban 54 magyar szerzetes tevékenykedett elsősorban Brazíliában és Paraguayban. A leghíresebb Orosz László (1697–1773), aki Cordobában egyetemet alapított, és Éder Xavér Ferenc, aki Peruban dolgozott. Leírása Budán jelent meg latinul 1791-ben. A jezsuiták szimpatizáltak az indiánokkal, földrajzi, állattani, növénytani és néprajzi tudásuk nagyban hozzájárult a földrész megismeréséhez. A második korszak az emigráció történetében az 1848–49-es szabadságharc utáni időszak. Sok egykori magas rangú honvédtiszt található megélhetésért, mint például Károly László, Kossuth titkára Mexikóban, vagy Czetz János (1822–1904), a szabadságharc legfiatalabb tábornoka, aki az argentin hadsereg megeremtésében, Prágay János pedig a kubai spanyolelleses küzdelmekben játszott szerepet.

Az emigráció harmadik hullámát Trianon, a húszas évek és a gazdasági világválság termelték ki. A „hagyományos” cél az első világháború előtt az Egyesült Államok volt, ezután indultak a „kitántorgók” Dél felé.

A latin-amerikai magyar emigránsok számát a legújabb kutatások 250–300 ezerre teszik. A legtöbben Brazíliába, Argentínába és Uruguayba mentek. *Varga Ilona* kutatásaiból tudjuk, hogy legtöbbször nehéz körülmények között él, a társadalom peremére szorult személy maradt az új hazában is. E tanulmányhoz kapcsolódik *Kaczúr Ágnes* bibliográfiai összeállítása a magyar emigráció latin-amerikai történetéről.

A Monarchia központjának, Ausztriának a szerepét mutatja be *Waltraud Winkelbauer* tanulmánya; a latin-amerikai államok függetlenségétől a Monarchia bukásáig tekinti át a kapcsolatok történetét. Rio de Janeiróban 1835-ben a Monarchia külképviseletét ösztönözték a kapcsolatok bővítésére. Ausztria azonban vonakodott elismerni az új, független államokat. Metternich sürgetésére 1842-ben „Montevideo”-val, „Buenos Aires”-szal, Chilével, Peruvál, Bolíviával és Venezuelával kötöttek egyezményt; a kereskedelmi szerződés a diplomáciai elismerést pótolta. Chilével 1847-ben vették fel a diplomáciai kapcsolatokat: az államfő, Manuel Bulnes tábornok újraválasztása alkalmából üzenetet küldött I. Ferdinánd császárnak. Három évvel később Valparaisóban megnyílt a Monarchia konzulátusa. Ezt később főkonzulátusi rangra emelték és megbízták az egész keleti rész képviseletével. Bővítésére csak 1902-ben Antofagastában, 1903-ban Punta Areonsóban került sor, az emigrációs hullám növekedése miatt. Chile követségét csak 1867-ben nyitották meg Triesztben. A térség többi országvál gyér volt a kapcsolat.

Slobodan Pajović (Belgrád) a délszláv térségből érkezett bevándorlókkal foglalkozik írásában. Argentína volt a fő letelepedési terület (kb. 150 ezer fő). Az első csoportok a 20. század elején érkeztek és rendezkedtek be, a többi új hazát kereső Chilébe és Brazíliába vándorolt tovább. Az emigráns lét felemás azonosságutadatot hozott létre. (Az első világháború idején például a szerbek Latin-Amerikából is jelentkeztek az otthoni hadseregbe.)

Nehéz sorsú emberek állnak *Wolfgang Dietrich–Martina Koller* tanulmányának középpontjában. A Schlesinger (Sziléziai) család guatemalai történetét tárja fel írásuk. (A zsidó–magyar familia fordulatos történetét családfa-táblázattal teszik érthetőbbé a szerzők.)

Csikós Zsuzsanna az 1945–1956 közötti argentinai magyar sajtó történetét dolgozta fel, amikor is mintegy 20 magyar nyelvű periodika jelent meg. A tanulmány ezeket mutatja be. Az óhaza története jól tükröződik például a Délamerikai Magyarság (1929), az Argentinai Magyar Élet (1945–56) és a spanyol nyelvű Nueva Hungaria lap hasábjain.

Brazíliával két esszé foglalkozik. *Kaczúr Ágnes* a „Magyar világ Brazíliában. Beilleszkedés vagy beillesztés” című írásában a hétköznapok világának alapproblémáját fogalmazza meg. A beilleszkedést, a hasonlást az életöztön, a fennmaradás vágya diktálta, ami az első hullámban (1889–1930) érkező bevándorlók alapigénye volt. Ahhoz, hogy munkát találjanak, meg kellett tanulniuk portugálul, a gazdagodás, a jólét vágya is erős motiváció volt. A második hullám a harmincas évektől érkezett. 1941-ben pedig 80 000 fő (80%) São Paulo államban telepedett le.

A beillesztést Brazíliában az „Estado Novo” időszakban Getúlio Vargas elnök kezdeményezte és valósította meg. Erről szól *Szilágyi Ágnes* tanulmánya. Vargas mintegy 20 évig állt az óriási ország élén. Ideiglenes kormányfóként 1930–1937 között, diktátorként 1937-től 1941-ig. 1950–54 között volt második országvál államfő. Aligha véletlen, hogy a nacionalista tendencia éppen a diktatúra időszakára esett. Részben magyarázza ezt a bevándorlók számának a növekedése is: 1872–79-ig 176 337 emigráns érkezett, 1888–1929-ig 3 547 909. A „beillesztés” alkotmányos módszerekkel történt. Egyik jellemzője a brazil nemzethez hasonlós elösegítése, illetve meggyorsítása gazdasági és politikai eszközökkel; a másik az óházához fűződő kapcsolatok redukálása. Korlátozták a nemzetiségi nyelvhasználatot, a kulturális egyesületek számát és működési körét. A tanulmány teljesebbé teszi a brazíliai emigrációról alkotott képünket.

A kötet végén *Kaczúr Ágnes* magyar bibliográfiai összeállítása mellett *Ursula Prutsch* bibliográfiája tájékoztat az osztrák Latin-Amerikai-kutatások eredményéről.